

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1-Ի «ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 52-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ, 3-ՐԴ ՄԱՍԻ, 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 7-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈՒ-1627 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում ենք հատուկ կարծիք՝ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի փետրվարի 1-ի «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 3-րդ մասի, 4-րդ մասի և 7-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՍԴՈՒ-1627 որոշման (այսուհետ՝ ՍԴՈՒ-1627 որոշում) վերաբերյալ:

Մեր այն առաջարկությունը, որ «**Ազգային ժողովի կանոնակարգ**» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերով սահմանված ժամկետներում պատգամավորին Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճում ներկա լինելու իրավունքից զրկելը չի կարող արգելք հանդիսանալ այդ պատգամավորի կողմից Ազգային ժողովի նիստերում քվեարկություններին մասնակցության համար, ընդունվել և ամրագրվել է ՍԴՈՒ-1627 որոշման մեջ:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նշել, որ ՍԴՈՒ-1627 որոշման մեջ ամրագրված վիճարկվող դրույթների սահմանադրականության բացահայտման հարցադրումները, դրանց շրջանակներում արտահայտված դիրքորոշումները և եզրահանգումները ցույց են տալիս, որ **չի ապահովվել գործի բազմակողմանի և լրիվ քննությունը, ըստ այդմ՝ խաթարվել է նաև Սահմանադրական դատարանում վարույթի**

առանցքային սկզբունքներից մեկի՝ գործի հանգամանքների ի պաշտոնե պարզելու սկզբունքը: Ուստի և սույն գործով վիճարկվող դրույթների սահմանադրականության բացահայտումը, մասնավորապես՝ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի մեկնաբանությունների առումով, աղճատված և հատվածական է:

Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է ապահովելու համար Սահմանադրության գերակայությունը և այս առումով չունի ինքնասահմանափակվելու լիազորություն, որի հակառակը սահմանադրական արդարադատության իրականացումից հրաժարումն է, ինչպես նաև չի կարող իրեն վերագրել այնպիսի լիազորություններ, որոնք Սահմանադրությամբ սահմանված չեն:

Վիճարկվող դրույթների սահմանադրականության բացահայտմանն ուղղված Սահմանադրական դատարանի հարցադրումները չեն կարող գնահատողական լինել (տես՝ ՍԴՈ-1627 որոշման 3-րդ կետը), այլապես փաստացի ստացվում է, որ Սահմանադրական դատարանը, մինչև վիճարկվող դրույթների կոնկրետ վերլուծություն իրականացնելն ու այդ դրույթների սահմանադրական բովանդակությունը բացահայտելը, պատգամավորի կողմից դրսևորվող վարքագիծը, ըստ էության, ի սկզբանե որակում է որպես խորհրդարանի բնականոն գործունեությունը խաթարող, որի համար կարգապահական միջոց կիրառելը, ինքնաբերաբար համարվելու է իրավաչափ: Նման իրավիճակը կարող է անկախ դիտորդի մոտ ստեղծել Սահմանադրական դատարանի կողմից կանխակալ և սուբյեկտիվ նախատրամադրվածություն ունենալու ողջամիտ կասկածներ:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործով բարձրացված սահմանադրական վեճը վերաբերում է կառավարման խորհրդարանական համակարգի պայմաններում խորհրդարանական մշակույթի (այդ թվում՝ էթիկայի), խորհրդարանական մեծամասնության (կառավարող խմբակցության) և խորհրդարանական փոքրամասնության (ընդդիմադիր խմբակցության) փոխհարաբերությունների կարևորագույն հարցերին,

անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ այս համատեքստում **ընդունելի չենք համարում, մասնավորապես, այն մոտեցումները համաձայն որոնց՝**

ա) սահմանադրական արդարադատությունն ամբողջ ծավալով չի կարող իրականացվել, քանի որ ներկայում խորհրդարանական մշակույթի մակարդակը ցածր է:

Մեր դիրքորոշումն է՝ վիճարկվող դրույթների սահմանադրական բովանդակության լիարժեք բացահայտումը և մեկնաբանությունները, ինչպես նաև անհրաժեշտ օրենսդրական փոփոխությունների սահմանադրականության շրջանակները և չափորոշիչները նախանշելն անհրաժեշտություն է,

բ) վիճարկվող դրույթները, ըստ էության, վերաբերում են Ազգային ժողովի քաղաքական մեծամասնության և քաղաքական փոքրամասնության փոխհարաբերությունների ներքին հարցերին, և դատական իշխանությունը, տվյալ դեպքում՝ Սահմանադրական դատարանը, իրավունք չունի միջամտելու օրենսդիր իշխանության՝ Ազգային ժողովի ներքին հարցերի լուծմանը, որով կխախտվի իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը:

Մեր դիրքորոշումն է՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքը ամբողջ ծավալով սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ է, և դրա սահմանադրականության գնահատման առումով Սահմանադրությունը որևէ բացառություն չի նախատեսել,

գ) պատգամավորական գործունեության շրջանակներում պատգամավորի հայտնած կարծիքը, խոսքը գնահատելով որպես վիրավորական արտահայտություն, ինչպես նաև Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու կամ նիստի կարգը խախտող այլ՝ Ազգային ժողովի կանոնակարգով կոնկրետ չսահմանված գործողություն կատարելու դեպքում Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոց կիրառելն իրավաչափ է, սահմանադրականության առումով խնդրահարույց չէ, նաև այն պատճառաբանությամբ, որ այդ միջոցն ուղղված է Ազգային ժողովի բնականոն գործունեությունն ապահովելու նպատակի իրականացմանը:

Մեր դիրքորոշումն է՝ սույն գործով վիճարկվող՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, մասնավորապես, «վիրավորական արտահայտություն» և «Ազգային ժողովի նիստի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու կամ նիստի կարգը խախտող այլ գործողություն կատարելու» դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակությունը ՍԴՈ-1627 որոշմամբ բացահայտված չէ, փաստված չէ, որ այդ դրույթների մասով առկա չէ կոնկրետ և որոշակի օրենսդրական կարգավորում, ինչը սահմանադրականության առումով խնդրահարույց է: Հիշյալ դրույթների իրավական որոշակիության ապահովումը պատգամավորի համար ողջամիտ կերպով կանխատեսելի կդարձնե՞ր իր վարքագծի հետևանքները, ինչպես նաև Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոցի կիրառումը չէ՞ր գնահատվի, մասնավորապես, պատգամավորի կարծիք հայտնելու ազատության կամայական սահմանափակում՝ կատարված քաղաքական նպատակահարմարությունից ելնելով: Նշվածով հանդերձ պատգամավորական գործունեության շրջանակներում պատգամավորի կարծիք հայտնելու ազատությունը, ըստ էության, ստորադասված է Ազգային ժողովի բնականոն գործունեության ապահովմանն այն դեպքում, երբ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի, 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ամբողջական մեկնաբանություններով պետք է ապահովվե՞ր հիշյալ երկու սահմանադրական կարգավորումների արդարացի հավասարակշռությունը՝ ի նպաստ խորհրդարանական մշակույթի զարգացման, խորհրդարանական ուժերի ինքնադրսևորման լիարժեք հնարավորությունների ստեղծման, խորհրդարանի սահմանադրական առաքելության արդյունավետ իրականացման:

Բացի դրանից, «խորհրդարանի բնականոն գործունեություն» և «նիստի բնականոն ընթացք» հասկացությունները չափազանց վերացական են, որպեսզի ավտոմատ հանգեցնեն պատգամավորի կարծիք հայտնելու սահմանադրական երաշխիքի սահմանափակմանը: Սահմանադրական դատարանը պետք է անդրադառնար վիրավորական արտահայտությունների և քաղաքական գնահատականների տարանջատման խնդրին, ուստի և՛ իրավակիրառ պրակտիկային: Դա ոչ միայն

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջն է, այլև միակ հնարավորությունն էր Ազգային ժողովում ապահովելու քաղաքական գրաքննության բացառումը, ինչից Սահմանադրական դատարանը խուսափել է:

Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից, ի շահ քաղաքական մեծամասնության, իր լիազորությունների չարաշահումը նույնքան վտանգավոր է ժողովրդավարության տեսանկյունից, որքան Ազգային ժողովում վիրավորական արտահայտություններ թույլ տալը: Սահմանադրական դատարանի խնդիրն էր նաև սուր քննադատության և վիրավորանքի միջև հստակ տարանջատման շրջանակները սահմանադրական մեկնաբանություններով կամ չափորոշիչներով նախանշելը, ինչից ևս Սահմանադրական դատարանը խուսափել է, որն անկախ դիտորդի մոտ կարող է ստեղծել տպավորություն, որ դրանով իսկ լեգիտիմացվել է Ազգային ժողովում էթիկայի կանոնների պահպանման անվան տակ քաղաքական գրաքննության ներմուծումը, այսինքն՝ Ազգային ժողովում քաղաքական կամքի ձևավորման սահմանադրական գործընթացի նենգափոխումը,

դ) պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցներ կիրառելու հարցերի կոնկրետ կանոնակարգված չլինելը սահմանադրականության առումով խնդրահարույց չէ, քանզի այն կարող է լուծվել պրակտիկայի և մեկնաբանության շրջանակներում:

Մեր դիրքորոշումն է՝ խորհրդարանական մեծամասնության և խորհրդարանական փոքրամասնության փոխհարաբերությունների կարևորագույն հարցերը, առավել ևս խորհրդարանական մշակույթի մակարդակը ցածր գնահատելու պայմաններում, պետք է հստակ կանոնակարգված լինեն՝ բացառելու համար ցանկացած քաղաքական չարաշահում և շահարկում: Հստակ (կոնկրետ) կանոնակարգումների բացակայության պայմաններում Սահմանադրական դատարանն առավել ևս չի կարող չանդրադառնալ վիճարկվող դրույթների իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությանը, տրված մեկնաբանություններին՝ դրանց սահմանադրականության խնդիրները վեր հանելու և համապատասխան դիրքորոշումներով սահմանադրական կարգավորումների լիարժեք իրացումը օրենսդրության մեջ նախանշելու առու-

մով, ինչը ՍԴՈ-1627 որոշմամբ կատարված չէ: Ի դեպ, հենց ՍԴՈ-1627 որոշմամբ վկայակոչված միջազգային փորձը, միջազգային խորհրդատվական եզրակացություններն ու միջազգային դատական ակտերը վկայում են, որ պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցներ կիրառելու հարցերը պետք է լուծվեն ոչ միայն պրակտիկայի և մեկնաբանությունների շրջանակներում, այլև պետք է լինեն կանոնակարգված:

Միաժամանակ անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ ՍԴՈ-1627 որոշմամբ ամբողջական անդրադարձ չի կատարվել պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցներ կիրառելու ընթացակարգերին, ի մասնավորի՝ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոցը միանձնյա որոշմամբ կիրառելու և այդ որոշման իրավաչափությունը (համաչափությունը, կամայականության արգելքի սկզբունքի պահպանվածությունը) ստուգելու կառուցակարգերի բացակայության սահմանադրականության հարցերին: Այս առումով ՍԴՈ-1627 որոշմամբ միայն արձանագրված է, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքով Ազգային ժողովի խորհուրդն ունի, խմբակցության հիմնավորված միջնորդության հիման վրա, մինչև կարգապահական միջոցի կիրառման ժամկետի լրանալն Ազգային ժողովի նիստից հեռացված պատգամավորի մասնակցությունը վերականգնելու հնարավորություն, ինչը Սահմանադրական դատարանը գնահատել է որպես Ազգային ժողովի խորհրդի հակակշռող լիազորություն՝ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոց կիրառելու լիազորության նկատմամբ: Սակայն հարկ է նշել, որ այս լիազորությունը բնավ ուղղված չէ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կողմից կարգապահական միջոց կիրառելու իրավաչափության ստուգմանը, այլ այն յուրօրինակ «համաներման» ինստիտուտ է: Եթե անգամ ընդունենք, որ այն կարգապահական միջոց կիրառելու իրավաչափությունը ստուգելու միջոց է, ապա պատգամավորի նկատմամբ այլ կարգապահական միջոցներ կիրառելու իրավաչափության ստուգման մասով հարցը բաց է մնացել: Իսկ այդ բացի լրացումը, մեր կարծիքով, մեծապես նպաստելու էր թե՛ խորհրդարանական և թե՛ սահմանադրական մշակույթի զարգացմանը:

ՍԴՈ-1627 որոշմամբ անդրադարձ չի կատարվել մեկ կարևոր հարցի ևս. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի վիճարկվող՝ 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված է նաև, որ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողն իրավունք ունի նիստին ներկա գտնվող այլ անձին հեռացնելու նիստերի դահլիճից: Քանի որ հիշյալ դրույթով Ազգային ժողովի նիստերի դահլիճից հեռացվող անձանց կոնկրետ շրջանակը սահմանված չէ, հետևաբար՝ այդ անձանց շրջանակը ներառում է նաև վարչապետին ու կառավարության մյուս անդամներին:

Սահմանադրության համաձայն՝ կառավարության անդամները պատասխանում են պատգամավորների բանավոր հարցերին: Եվ եթե Ազգային ժողովի նիստը նախագահողը համապատասխան նիստից վարչապետին և կառավարության մյուս անդամներին հեռացնում է նիստերի դահլիճից, ապա արգելափակվում է վերջիններիս հարցեր տալու՝ պատգամավորների սահմանադրական իրավունքը: Այլ կերպ՝ գործնականում պատգամավորը կարող է զրկվել իր սահմանադրական իրավունքի իրականացումից մեկ այլ անձի՝ Ազգային ժողովի նիստը նախագահողի կամ կառավարության անդամի ոչ իրավաչափ վարքագիծ դրսևորելու արդյունքում: Նշվածը խորհրդարանական վերահսկողության իրականացման լրջագույն խնդիր է, ուստի և այդ հարցերի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանը, մեր կարծիքով, պետք է առնվազն արտահայտեր համապատասխան իրավական դիրքորոշումներ՝ նախանշելով նաև անհրաժեշտ օրենսդրական փոփոխությունների սահմանադրականության շրջանակները և չափորոշիչները, ինչը չի կատարել:

Սահմանադրական դատարանը չի անդրադարձել նաև պատգամավորի նկատմամբ կարգապահական միջոցների ընտրողաբար կիրառման խնդրին, ինչը նույնպես կարող է խաթարել խորհրդարանական փոքրամասնության սահմանադրական գործառույթները՝ թույլ չտալով արտահայտել, ներկայացնել իր ընտրողների կամքը և պահանջները:

ՍԴՈ-1627 որոշման մեջ նշվում է, որ գործառության անձեռնմխելիությունն ապահովում է պատգամավորի խոսքի ազատության իրավունքի իրացումը: Խոսքի, կարծիքի արտահայտման ազատությունը հիմնական իրավունք է բոլորի համար՝

անկախ նրանից՝ նրանք օժտված են անձեռնմխելիությամբ, թե՛ ոչ: Հարկ է նշել, որ պատգամավորի խոսքի ազատությունն առաջին հերթին բխում է նրա ազատ մանդատից և ներկայացուցչական կարգավիճակից, այլ ոչ թե անձեռնմխելիությունից:

Ամփոփելով հարկ ենք համարում ընդգծել, որ ոչ միայն սույն քննության առարկա սահմանադրական վեճով, այլև ընդհանրապես, սահմանադրական արդարադատությունն իրապես իր նպատակին ծառայում է, երբ գործի օբյեկտիվ, բազմակողմանի և լրիվ քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կայացրած որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները խիստ որոշակի են, իրավակարգավորումների և միջազգային փորձի վերլուծությունը, Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական դիրքորոշումների վկայակոչումները վերաբերելի են ու անհրաժեշտ շրջանակով, սահմանադրական խնդիրը լուծված է ամբողջ ծավալով, և, իհարկե, այդ որոշումն իրացվում է:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Հ. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

Ա. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

10 փետրվարի 2022թ.